

Vélemények, viták

SZÉVELJÜNK A DISZKEN!¹

GONDOLATOK AZ INFORMATIKAI SZAKNYELVEL KAPCSOLATBAN

Szentgyörgyi Zsuzsa

a Magyar Mérnökakadémia tagja – zsuzsa.szentgyorgyi@helka.iif.hu

Szándékosan tettem meg címnek ezt a meg lehetősé debateszítő makaróni mondatot, hiszen mondhatnám nyugodtan: tároljunk a lemezen vagy mentsünk a lemezre. Céloom nyilvánvalóan a provokatív figyelemfelkeltés – nem elítélő szándékkal, inkább csak szomorú rezignációval. Az informatikában ugyanis naponta ütközhetünk hasonló mondatokba.

Mielőtt azonban bárki rendőrért, bírőért, szigorú rendszabályokért, tiltásokért és előírásokért kiáltana nyelvünk tisztasága védelmében, érdemes árnyaltan megvizsgálni az okokat a megfelelő kúrák érdekében.

Mindenesetre álljon itt egy közbenső megjegyzés. Az eddig leírt körülből hetven szóból – leszámítva a címben szereplő két szörnyeteget – a szövegben öt idegen eredetű szó szerepel: makaróni, provokatív, rezignáció, informatika, kúra. Vagyis, a szövegnek csaknem tíz százaléka már meghonosodott idegen gyökerű szót tartalmaz, olyanokat, amiken még a szigorú purifikátorok (íme: itt a hatodik idegen eredet!) sem akadnának fönn.

¹ A Magyar Szakírók Szövetségének Első Nagygyűlésén (Budapest, 2003. április 5.) elhangzott előadás szerkesztett változata.

De térjünk vissza a számítástechnika, az elektronika és a távközlés szakmai nyelvéhez! Tagadhatatlan, hogy e szakma, jobban mondva szakma-család anyanyelve az angol, ahogyan a huszadik század második feléig a matematika és fizika anyanyelve a német volt. (Az angolok, amerikaiak például ma is *eigenvalue*-nak hívják a mátrixok sajátértékét, a német *Eigenwert* után.) Ugyanis, parafrazeálva a híres mondást – *cuius regio, eius religio* –, bátran kijelenthetjük, hogy akié az elsődleges tudás, a meghatározó technológia és a piac döntő része, annak a nyelve uralkodik. Magam is szakmámban az angolt tekintem anyanyelvemnek, azon tanultam meg az elsődleges fogalmakat, és mint a kicsiny gyermek, aki a megismert új tárgyhoz köti az aji jelölő szót, bevésve, „beégetve” a tudatába, nekem is a szakmai ismeretek angol jelölései (szavai) lettek alapvetők, a magyar megfelelőik pedig az „idegen nyelven” elsajátítottak. Ez a jelenség az ifjabb nemzedékben még inkább meghatározó lesz. Az elektronikában-informatikában tehát az angol a kommunikáció uralkodó eszköze (a kommunikációt sem helyettesíti a „közlekedés”, a „beszélgetés” vagy az „összeköttetés”, mert mindegyik más vonást fejez ki).

A részecskefizika egyik fellegrárának, az amerikai Fermilab kutatóintézetnek lapjában érdekes összeállítást olvastam arról, hogy a tudományos munkáikban együttműködő kutatók hány nyelvet vallanak anyanyelvüknek². Ahogyan ők maguk írják: az általuk végzett „teljesen tudománytalan és egyáltalán nem hivatalos felmérés” alapján kitűnt, hogy a két legnagyobb projektjükben (CDF és DZero) a közreműködők hatvan-két(!) nyelvet beszélnek a közös angolon kívül. Természetesen valamennyien angolul leveleznek egymással az Interneten keresztül, és főleg vagy kizárólag angolul publikálnak. Íme, a két nagy projektben együttműködő kutatók anyanyelvi összetétele:

CDF: asszír (újarámi), belorusz, bengáli, kantoni, katalán, horvát, cseh, dán, holland, angol, finn, flamand, francia, kelta(?), grúz, német, görög, ivrit, hindi, magyar, olasz, japán, koreai, leccei, luxemburgi, mandarin, marathi, perzsa, lengyel, portugál, román, orosz, szerb, szlovák, spanyol, svéd, tagalog, tajvani, török, urdu

DZero: afrikaans, angol, arab, asszír, (újarámi), bangla, bengáli, kantoni, cseh, dán, francia, görög, grúz, gudzsarati, hindi, holland, horvát, indonéz, ivrit, japán, kannada, kínai, koreai, lengyel, lett, limburgi, magyar, malajalam, mandarin, marathi, megreli, német, olasz, ormény, orosz, portugál, pandzsábi, román, spanyol, svéd, szerb, tamil, „királynő-angol”, török, telugu, krán, urdu, vietnam, walesi, volof

Van a szaknyelveknek egy másik sajátosságuk, különösen az elektronikus informatikának. A rengeteg *rövidítésre, betűszóra* gondolok, amelyeket különösen az ifjabbak használnak előszeretettel, bennfentességüket, kizárólagos tudásukat fitogtatva – a *newspeak* (az újbeszéd) egyik megjelenési formájaként.³ Nézzünk csak néhány példát a szinte számtalan közül, hiszen újak

és újak burjánzanak, mint a dudva a kertben eső után:

CNN – Cable News Network. Önök csak hiszik, hogy a jelentése kábeltéves hírhálózat. A köznap nyelvben valóban naponta ez bukkan fel, ellenben az informatikában:

CNN – Cellular Neural Network, vagyis sejtrendszerű ideghálózat, Roska Tamás akadémikusnak és csapatának kutatási területe.

Avagy egy másik azonosság:

MP – Member of Parliament? Vagy inkább – Military Police?

Idézhetek itt három betűszót, amelyeknek mindössze egyetlen betűje különbözik, ez a kis különbség mégis igen nagy jelentőségű:⁴

UMR – Universal Machine on Reals (valós számokkal működő univerzális gép),

UMZ – Universal Machine on Integers (ugyanaz egész számokkal),

UMF – Universal Machine On Flows (ugyanaz adatfolyamokkal).

De nézzünk néhány ismertebb rövidítést:

IC – Integrated Circuit (integrált áramkör); VLSI – Very Large Scale Integrated [circuit] (igen nagy mértékben integrált [áramkör]); PC – Personal Computer (személyi számítógép); ICT – Information and Communication Technologies (informatikai és távközlési technológiák); IS – Information Society (információs társadalom); CAD – Computer Aided Design (számítógéppel segített tervezés); CAM – Computer Aided Manufacturing (ugyanaz a gyártásban).

Orvos, biológus vagy geológus kollégák szintén sorolhatnának hosszan a szakmájukból hasonlókat, de a mindennapi életünket is elárasztják a rövidítések, a betűszavak. Itt csak egyre utalok, amely mögött egymástól rendkívül távol álló fogalmak húzódnak meg:

ABC – békés rövidítés, amely egyszerűbb felszereltségű élelmiszeráruházat jelöl,

² *Lingua Physica*. Fermi News, 2003. 1, 10–11.

³ Ajánlott irodalom tehát George Orwell: 1984.

⁴ Forrás: Magyar Tudomány, 2003/4. szám.

ABC – a betűszó másik felbontása már visszataszító fogalmakat hordoz: A = atom, B = biológiai, C = kémiai fegyverek.

Gondok tehát bőven akadnak, és persze teendők is szakmai anyanyelvünk épségben tartása, ésszerű magyarítása érdekében. Ezek általában nem esnek egybe a köznapi nyelvben előforduló gondokkal-bajokkal, sűrűn felbukkanó veszélyekkel, torzulásokkal. Mármost mi lehet – és legyen – a követeendő magatartásunk, hiszen a most megrendezett konferencia a címében⁵ is fölhívja a figyelmet a legsürgősebb teendőkre.

Az én közelítésem, javaslatom kettős.

Az egyik, hogy törekedjünk a józan magyarításra, de purifikátori hév és savonarolai könyörtelenség nélkül. Amit lehet, józanul és körültekintően fordítsunk magyarra, és következetesen használjuk is. Íme, néhány példa olyan szavakra a számítástechnikából, amelyeket immár befogadott a szakma és a köznyelv is, meggyökeresedtek, mindennap használjuk őket: *nyomtató, billentyűzet, kijelző, háló, hálózat, honlap (igaz, csak jó egy évnyi vita után fogadta el a szakmai közösség, mert voltak más javaslatok is), futtatás (jó megfelelője a run-nak, bár a köznyelvben meglehetősen viszolyogtató értelme is van), számítástechnika.*

De: megmaradtak angol nyelven, legfeljebb magyar helyesírással használjuk például a következő szavakat: hardver (*hardware*), szoftver (*software*), kuki (*cookie*), bár van már rá jó magyar kifejezés is: süti; fájl (*file*), és persze a Windows, a Word, a Linux, a www (*web*), a PowerPoint és társaik, persze ezek elsősorban nevek.

Úgy vélem, nem lehet (és nem is kell) minden szakmai kifejezést, szót feltétlenül átültetni a magyar nyelvbe, mert az eredeti rövidebb, kifejezőbb – és mert már mindennél így terjedt el, Szingapúrtól Budapestig. Ahogyan senki sem mond manapság gép-

erejű bérjárművet a taxi, távbeszélőt a telefon, sűrítőt a kondenzátor vagy parányt az atom helyett (ezeket keményen megkövetelte hajdani professzorom, Verebély László), úgy már most is létezik, és a jövőben még inkább előfordul majd egy sereg olyan szó (kifejezés), amit nyugodtan meghagyhatunk eredetijében, még akkor is, ha esetleg – és sajnos – sajátos hangzása a mi nyelvünkön meglehetősen kellemetlenül hat.

A másik javaslatom az ismeretterjesztés teendőit foglalja magában:

- Szükség lenne olyan kiadványokra, amelyekben folyamatosan és következetesen közreadhatók javaslatok, új nyelvi lelemények, módszerek a meggyökeresztetésükre. Feltétlenül kell internetes változat is, mert az ifjabbak szívesebben ülnek a képernyő előtt, mint hogy olvassanak.

- Lényeges rendszeresen megjelentetni a rövidítések könyvét (füzetét), a tartalmát lehetőleg szakmák szerint csoportosítva.

- Célszerű versenyeket, vetélkedőket szervezni, akár még úgy is, hogy beépüljenek valamilyen ismert, már futó műsorba.

- A szakmai nyelvek helyes magyarítása érdekében meg kell nyerni a sajtó munkatársait, különösen a tudományos újságírókat, hogy segítsenek az új lelemények terjesztésében, meggyökeresztetésében.

A nyelv, különösen a szakmai nyelv(ek) tisztasága, szépsége, értékeinek megőrzése állandóan megújuló folyamat kell legyen, amely szóalkotó leleményességet, értelmes, meggyőző vitákat igényel, éppúgy, mint nagyfokú türelmet és meggyőző képességet. Rendeletekkel, büntetésekkel csupán látszateredményeket lehet elérni. És arról se feledkezzünk meg, hogy csak szakmailag tiszta, megértett, feldolgozott, logikus gondolatokat érdemes szép köntösben megjelentetni.

Kulcsszavak: *informatika, szaknyelvek, rövidítések*

⁵ „A szaknyelvek helyzete 2003-ban: a legsürgősebb teendők”